

УДК: 94 (477) 908 (Шевченко Ф. П.)

Юрій Пінчук, Світлана Батурина (м. Київ)

КРАЄЗНАВСТВО В ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА ФЕДОРА ПАВЛОВИЧА ШЕВЧЕНКА (1914–1995)

У статті аналізується науково-організаційна діяльність українського радянського історика Федора Шевченка (1914–1995) в галузі історичного краєзнавства. Досліджено роботи вченого, присвячені вивченню історії різних регіонів України, теоретико-методологічні статті з аналізом місця краєзнавства в системі історичних дисциплін.

Ключові слова: краєзнавство, наукова творчість, методологія, історіографія.

У багатогранній науковій творчості Федора Павловича Шевченка — історика, архівіста, спеціаліста в багатьох галузях і періодах вітчизняної історичної науки, знайшли своє відображення найрізноманітніші періоди і проблеми історичного процесу на українських теренах від часів Середньовіччя до ХХ століття. В сфері наукових зацікавлень цього вченого перебували питання історіографії, історичної методології, цілого комплексу спеціальних історичних дисциплін. Кожній з цих ділянок він присвятив свої дослідження, більшість з яких є новаторськими для свого часу і не залишають байдужими сучасних авторів історичних праць, які розробляють подібну тематику, викликаючи схвальні відгуки або наукову полеміку й критику. Варто відзначити, що праці Федора Шевченка, написані в радянський період, на який припадає більша частина наукової творчості історика не позбавлені ряду рис, властивих історіографії тієї доби, однак, нерідко за кон'юнктурними і часто суперечливими формулюваннями простежується справжній професіоналізм вченого, глибоке знання досліджуваної тематики, висока ерудованість, обізнаність, вміле використання архівних джерел та нових методів наукового пізнання. Варто відзначити, що багато праць Ф. Шевченка стали основою для подальших досліджень і хрестоматійними для тих істориків, що займаються розробкою певних питань вітчизняної історії. Йдеться про роботи Федора Павловича присвячені спеціальним історичним дисциплінам, зокрема картографії, історичній географії, геральдиці, дипломатиці та ін¹.

Важливе місце в переліку спеціальних історичних дисциплін займає краєзнавство, або історичне краєзнавство. Слід відзначити, що Федір Шевченко ставив краєзнавство на один рівень з такими галузями історичного пізнан-

ня як археологія, етнографія, які відмежувались від власне історичної науки і стали самостійними дисциплінами. На шляху такого відокремлення, на думку Ф. Шевченка, лежить і краєзнавство².

Визначаючи роль і місце історичного краєзнавства в системі історичних наук, вчений наголошував на недопустимості ізоляції як окремих галузей історичної науки, які повинні збагачувати одна одну методами та напрацьованими практиками для об'єктивного відтворення історичного процесу, так і окремих проявів розвитку історичного процесу, тобто історії окремих регіонів. Оскільки, за визначенням Ф. Шевченка, історичний процес не проходив одноманітно по всій території України, існували та існують локальні, досить глибокі місцеві особливості явищ і подій, що зумовлювались різними причинами й факторами. Без урахування таких особливостей в історичному процесі його зображення буде спрощеним, бідним, не об'ємним. Лише глибоке вивчення конкретного, специфічного дає можливість прийти до загального, визначити спільне, єдине, розкрити закономірність розвитку, створити наукову концепцію³. В означеній цитаті, по суті, відображено значення краєзнавчих студій для загального розвитку історичної науки, наголошено на необхідності використання індуктивної схеми історичного пізнання. На переконання вченого, не слід нехтувати вивченням історичних подій та явищ локального місцевого масштабу, а слід вивчати з використанням усіх доступних джерел та методів аби піднести їх до загального значення шляхом показу їх місця і ролі в історичному процесі⁴.

На думку Федора Шевченка, жодна галузь історичної науки не розвивається ізолювано. Лише завдяки творчому контакту з іншими галузями знань, появляються нові напрямки

та удосконалюється методика дослідження⁵. Зокрема, студії з історичного краєзнавства мають бути тісно пов'язаними і використовувати методи досвід таких галузей історичної науки як історіографія, історична демографія, картографія, геральдика, дипломатика, джерелознавство, сфрагістика, хронологія, архівознавство. Значну увагу в роботах історика приділено картографії та історичній географії, зокрема їх методології у сфері застосування в краєзнавчих студіях, при проведенні яких не можливо обійтися без карт певних місцевостей і регіонів⁶. Для збагачення картографічної бази краєзнавчих і загально історичних студій вчений запропонував картографувати місцеві писемні та статистичні джерела — переписні, метричні книги, матеріали ревізій, описи намісництв і губерній⁷. Така ідея видається цілком актуальною для сучасних досліджень, оскільки без картографування значний інформаційний потенціал такого виду джерел залишається незадіяним. Крім того, картографування дозволяє виокремити певну територію як об'єкт краєзнавства. Оскільки вона є своєрідним “знаменником унікальності” і її визначення є передумовою для будь-якої краєзнавчої праці⁸.

У статті Ф. Шевченка “Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами” проаналізовано зв'язок краєзнавчих досліджень з кожною із спеціальних історичних дисциплін. При цьому фактично підтверджено вислів відомого історика Д. Лихачова про краєзнавство як про самий масовий вид наукової діяльності⁹. При якісній краєзнавчій роботі її організаторам потрібно використовувати напрацювання з усіх цих галузей історичної науки. Водночас Федір Шевченко вказав на слабкі ланки в розвитку краєзнавства того періоду (тобто на час написання статті — 1989 р.). Вони ґрунтуються на ізольованості краєзнавчих досліджень, що проводяться в регіонах, відсутності оглядів опублікованих праць, слабкій історіографічній базі та ін.¹⁰

Окрім праць теоретико-методологічного характеру, в яких розкриваються теоретико-методологічні засади краєзнавства, його місце серед інших дисциплін історичного профілю. Федір Павлович Шевченко сам займався краєзнавчими дослідженнями. Його роботи з цієї проблематики поділяються на три категорії, розподілені по географічному принципу. До першої категорії відносяться праці по

історії Буковини, до другої — розвідки, де висвітлюються різні аспекти з історії Поділля і третя група включає окремі роботи з історії Києва та населених пунктів Київської області.

Означені регіони не випадково були обрані істориком в якості об'єктів для власних краєзнавчих студій. З Поділлям, Буковиною та Києвом нерозривно пов'язаний життєвий шлях вченого. Адже Федір Павлович Шевченко народився і виріс на Поділлі, в містечку Дунаївці, звідки в 1932 році він поїхав на навчання до Московського історико-архівного інституту. По закінченні якого, напередодні війни він повернувся в Україну, очоливши обласний історичний архів у Чернівцях, а згодом переїхав до Києва, де працював до кінця свого життя.

Порівняно найбільша частка наукового доробку Федора Шевченка на краєзнавчу тематику присвячена Буковині. Це, очевидно, пояснюється тим, що історик мав широкий доступ до архівних документів з історії краю, перебуваючи на посаді директора обласного архіву. Перша у хронологічному аспекті праця Ф. Шевченка про Буковину датується 1941 роком. Йдеться про науково популярну статтю у місцевій газеті, написану напередодні війни невдовзі по приїзді вченого до Чернівців¹¹. В післявоєнні роки історик почав серйозно займатися періодом кінця XVIII-XIX ст. в історії краю. Про цей період ним загалом написано близько десяти праць.

Характеризуючи в цілому історіографію історії Буковини, варто відмітити її надзвичайне різноманіття і багаточисельність праць, які були написані впродовж другої половини XIX — кінця XX ст., українськими, німецькими, румунськими, російськими, польськими істориками. Лише один перелік цих праць займає два об'ємні томи, що вміщають декілька тисяч позицій¹². Це свідчить про неабиякий інтерес до історії цього краю з боку науковців різних країн та епох. Такий інтерес зумовлений специфікою історичного розвитку Буковини, яка впродовж XIX–XX ст. перебувала в складі п'яти держав: Османської, Російської, Австро-Угорської імперій, Румунії та в складі Радянської України. Позиція кожного дослідника, що вивчав історію Буковини безперечно залежала від політичних чинників та його національності і в цілому була спрямована на доведення легітимності перебування краю саме в складі його держави. Позиція Федора

Шевченка в цьому відношенні не є виключенням. Лейтмотивом його робіт є відвічне прагнення населення Буковини до возз'єднання з українським народом в складі Російської імперії, демографічне домінування українського елементу на цій території та спільність історичних традицій з загальноукраїнським історичним процесом¹³. У дусі радянської історіографії зображено класовий характер багатьох історичних подій регіонального масштабу. Однак роботи Шевченка вирізняються досить широким використанням архівного матеріалу. Відмітною їх рисою є широке використання і цитування робіт румунських, німецьких істориків XIX – поч. XX ст., попри те, що німецька і румунська історіографія Буковини в радянській традиції розглядалась майже виключно з різких критичних позицій і характеризувалась як всуціль “брехлива і фальсифікаторська”¹⁴. Йдеться передусім про праці німецьких істориків Д. Веренка, Р. Кайндля, Ф. Вікенхаузера, К. Ціглаузера, А. Фішера, Й. Полека, румунських істориків І. Несторе, Н. Гроссула та ін. Шевченко зазначав, що критикуючи буржуазних істориків за їх ідеалістичні, антинаукові погляди, не можна ігнорувати, багатий фактичний матеріал, вміщений в них¹⁵. Варто додати, що в цілому Федір Шевченко позитивно оцінює приєднання Буковини до Австрійської імперії наприкінці XVIII ст., вказуючи на прогрес економіки краю, розвиток міст за австрійського володарювання.

Аналізуючи фактологічний та ідеологічний аспекти праць Федора Шевченка, варто відмітити, що історик взявся чи не за самий складніший і суперечливий період історії Буковини. Адже період кінця XVIII–XIX ст. це час переходу краю з під влади Османської імперії до Австро-Угорщини, Російської імперії, юрисдикції яких час від часу змінювалися. Складність цього періоду визначається політичною атмосферою в середовищі буковинської еліти, різні групи якої тяжіли до Австрії, або ж сповідували русофільство чи відстоювали українські національні інтереси. Свої важливі корективи в регіональну історію цього періоду внесли також загальноєвропейські революційні події 1848 року, а також зміна в адміністративному статусі краю — відокремлення Буковини від Галичини і утворення на її теренах коронного краю. Всі ці процеси потребували надзвичайно прискіпливого і виваженого аналізу, а для радянського історика мали

подвійну складність, оскільки той мав їх вкладати в прокрустове ложе “партійності і класового підходу в історіографії”.

В 1947 році виходить друга стаття історика, присвячена Буковині¹⁶. Це була своєрідна данина 30-річному ювілею Жовтневої революції, в якій автор намагався показати зв'язок між революційними подіями в Росії та Буковині. Попри певну заангажованість, стаття містить дуже цінні дослідження ментальних проявів буковинського населення, його реєкцію революційних подій в далекому Петрограді. Джерельною основою для публікації стали матеріали Чернівецького архіву, а також спогади очевидців подій почерпнуті з посиланням на працю Мирона Кордуби “Переворот на Буковині”¹⁷ і робіт румунських істориків.

Подальші роботи вченого на буковинську тематику мають прив'язку до сторічного ювілею європейської революції 1848–1849, так званої “Весни народів”. Перш за все це фундаментальна археографічна робота “Селянський рух на Буковині в 40-х рр. XIX ст.”¹⁸, де Ф. Шевченком зібрані унікальні документальні матеріали з місцевого Чернівецького архіву, зокрема фонду Президії крайового управління Буковини, а також архіву Молдавської РСР. На думку історика Олени Апанович, вихід цього збірника символізував початок археографічної діяльності Федора Павловича Шевченка, якою він займався впродовж всього свого життя і здобув визнання як “археограф № 1 в Україні”¹⁹. Збірник викликав значний інтерес в наукових колах, загалом на нього було написано чотири рецензії у різних виданнях²⁰.

Через рік на цю тему Федір Шевченко опублікував невелику розвідку про ватажка селянського руху на Буковині Лук'яна Кобилицю²¹, а до 110 річниці революції 1848–1849 рр. вийшла монографія під такою ж назвою. Це була фактично перша спроба в радянській історіографії наукового аналізу соціально-політичних процесів в буковинському краї середини XIX ст. Автор, використовуючи численні архівні матеріали, подав передісторію теми, висвітливши становище Буковини з часів входження її до Молдавського князівства. Оригінально на тлі історичних подій проаналізовано постать Лук'яна Кобилиці. Дуже важливо, що автор підкреслює пошуки Кобилицею парламентських шляхів у вирішенні селянського питання. Згадуються його зв'язки з прогресивними депутатами Установчих зборів

у Відні. Важливо, що ця робота і послідувачі статті автора на означену тематику, написані в європейському контексті. Буковина у Ф. Шевченка виступає як частка Європи, яку не оминають загальноєвропейські соціально-політичні процеси. Селянські виступи першої половини ХІХ ст. Федір Шевченко трактує як складову європейської “Весни народів” 1848–1849 рр., своєрідний український чи радше буковинський прояв тих революційних подій, підкреслюючи високу правову і політичну свідомість населення краю.

Відмітною рисою робіт “буковинської серії” є, як вже зазначалося, їх джерельна база, що ґрунтується на якомога ширшому застосуванні архівних джерел, значна кількість яких вперше вводилась до наукового обігу, та повноцінного використання досвіду попередніх дослідників, незалежно від ідеологічного спрямування їхніх праць. Зокрема, стаття Ф. Шевченка в колективній монографії “Нариси з історії Північної Буковини”, присвячена періоду кінця ХVІІ–ХІХ ст., де Ф. Шевченко узагальнив свій багатий досвід дослідження Буковини, цілком побудована на використанні архівних матеріалів з фондів Чернівецького обласного архіву, архіву Молдавської РСР, Центрального державного історичного архіву у Львові, статистичних та фактичних матеріалів, поміщених у вищевказаних румунських та німецьких роботах. Не зважаючи на шалену критику так званого буржуазно-націоналістичного напрямку в українській історіографії, як іменувались в офіційній радянській історичній науці праці М. Грушевського, М. Кордуби, Р. Смаль-Стоцького, Федір Шевченко досить часто посилається на фактичний матеріал, запозичений в останніх²².

Інтерес до регіональної історії Буковини історик не втратив і в пізній період своєї творчості. Про це, зокрема, свідчить його стаття про відображення буковинської тематики на сторінках часопису “Західна Україна”, що виходив у світ зусиллями науковців Києва та Харкова в 1927–1933 роках. Федір Шевченко вказує на нього як на цінне джерело з історії краю, матеріали з якого маловідомі для дослідників буковинської минувшини²³.

Наступним за кількістю робіт регіоном, який став предметом наукової творчості Федора Павловича Шевченка була батьківщина історика — Поділля. Загалом можна виділити три його роботи, що торкаються краєзнавчого дослідження краю. На відміну від попереднь-

ої, розглядуваної нами, серії робіт, статті про Поділля позбавлені політизації, властивій науковим розвідкам щодо історії Буковини. Поділля ніколи не виступало предметом гострих суперечок між істориками різних країн, які б відстоювали право своїх держав на юрисдикцію над краєм. Поділля, як відомо, від часів Другого поділу Речі Посполитої незмінно перебувало в складі Російської імперії. Зважаючи на це, праці Шевченка цілком позбавлені ідеологічних нашарувань. Попри свій невеликий обсяг (це були доповіді на краєзнавчих конференціях), вони вирізняються цілковитою новизною як за фактажем та джерельною основою так і за постановкою проблеми. Кожна з трьох статей є фактично накресленим планом майбутніх досліджень в конкретній галузі. Так, наприклад в серії статей про розгортання Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького на Поділлі та політико-адміністративний устрій цих земель в часи війни, автор зазначає, що надзвичайно широка джерельна база з цього питання відкриває можливості для написання монографічних досліджень “Поділля у Визвольній війні 1648–1654” та “Богдан Хмельницький і Поділля”²⁴.

Надзвичайно перспективною нині видається проблема порушена Ф. Шевченко в доповіді про шляхи Поділля. Вчений зазначив про ігнорування в більшості історичних дослідженнях теми шляхів — основи економічного, соціально-політичного та культурного життя будь-якого краю. Для Поділля аналіз шляхів, торгових артерій є надзвичайно актуальним, зважаючи на своєрідне географічне положення краю²⁵.

Ще в одній із статей подільської краєзнавчої тематики автор торкнувся аналізу персонального складу учнів та викладачів Києво-Могилянської академії, виокремивши з їх числа вихідців з Поділля²⁶. Подібний аналіз історик зробив по персональному складу вихідців із Закарпаття, які в період ХVІІ–ХVІІІ ст. навчались або ж викладали в стінах академії²⁷. Означені статті можна порівняти з тотожними за структурою, методологією а також типом джерел з циклом робіт Федора Шевченка, в яких він актуалізує національний аспект персонального складу козацького війська часів Визвольної війни 1648–1657 рр.²⁸ Методика дослідження в цих роботах подібна, лише в першому випадку автору за джерельну основу слугують списки студентів та викладачів академії, в останньому — реєстр козацько-

го війська за Зборівським мирним договором 1649 року, в дослідження якого Федір Шевченко зробив величезний внесок²⁹.

Окрім вищезазначених краєзнавчих тем, Ф. Шевченко успішно розробляв проблеми пов'язані з історичним розвитком Києва та Київщини, а також дві статті присвятив Закарпаттю. В останній істориком наочно показана теза, висловлена в одній із його робіт, про діалектичну єдність загального і конкретного в історичному процесі. Йдеться про місце Закарпаття в українській історії та вплив на неї загальноукраїнських подій. Автор відстоює твердження про Закарпаття і Карпати як прабатьківщину слов'ян і “форпост українського народу на Заході”. Одночасно в статті вказано на прогалини вивченні історії краю, які, втім, спроможні заповнити історико-географічні дослідження і створення “Історичного атласу України”³⁰.

Київська тема у Ф. Шевченка представлена кількома ґрунтовними історичними розвідками про Київ ранньомодерного періоду³¹. Зокрема, про етнічний склад населення міста в першій половині XVIII ст., його економічні зв'язки з балканським регіоном того ж століття, про російських воєвод в Києві в XVII ст. Остання стаття є складовою кандидатської дисертації вченого “Російські воєводи в містах України”, написаної в часи навчання в аспірантурі Московського історико-архівного інституту (1936–1939). В цій статті є дуже цікавий факт про наміри російського уряду, періоду правління царя Олексія Михайловича, перенести столицю держави з Москви до Києва. В цілому прикметною рисою робіт про Київ є новаторство і оригінальність, оскільки проблеми, що в них висвітлюються були мало розроблені в тогочасній історіографії і донині лишаються єдиними дослідженнями, де порушуються означені аспекти історії міста.

Федір Шевченко як фахівець з ранньомодерної історії Києва виступив одним із авторів статті “Київська область”, що увійшла до

складу фундаментальної “Історії міст і сіл”³². Це видання стало новим етапом у розвитку краєзнавства в Україні, що й досі немає аналогів у світі³³. Федір Шевченко був одним із тих, хто сприяв виходу цього видання в світ.

Як організатор і координатор краєзнавчої роботи історик був членом оргкомітетів майже усіх республіканських історико-краєзнавчих конференцій, брав участь в організації регіональних конференцій і був їх активним учасником. Крім цього, своєю діяльністю на посаді директора Чернівецького обласного архіву напередодні війни, організував роботу, спрямовану на збір і систематизацію документів по історії Буковини. В перші дні війни керував евакуацією архівних матеріалів і організував їх повернення в післявоєнний період. Цим самим створювались умови для майбутніх історико-краєзнавчих студій, розвиток яких неможливий без документальної архівної бази.

Ерудиція і науковий талант історика дозволили Федору Павловичу Шевченку проявити себе у дослідженні різних періодів розвитку історичного процесу і в різноманітних галузях історичної науки, в тому числі і в краєзнавстві. Ця галузь у науковій творчості історика займає помітне місце. В цілому можна виокремити два напрямки історико-краєзнавчих досліджень вченого: теоретико-методологічний, що представлений статтями про місце краєзнавства в сфері спеціальних історичних дисциплін, та історико-прикладний, який включає в собі роботи з історії українських регіонів — Буковини, Поділля, Закарпаття, Київщини. Змістове наповнення цих праць вченого складає важливий чинник в розвитку українських краєзнавчих досліджень, оскільки містить важливі теоретико-методологічні засади розвитку галузі, цінний фактичний матеріал, а також спрямовує перспективу подальших досліджень “білих плям” регіональної історії.

Джерела та література

- 1 Іщенко Я. Проблеми геральдики та комплексу спеціальних історичних дисциплін в науковій спадщині Ф. П. Шевченка // “Істину встановлює суд історії”. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. — Т. 2. Наукові студії. — К., 2004. — С.48–54.
- 2 Шевченко Ф. П. Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами // Історичне краєзнавство в Українській РСР. — К., 1989. — С. 38.
- 3 Шевченко Ф. П. Місце історичного краєзнавства в історіографії України // Тези доповідей Першої Української рес-

- публіканської конференції з історичного краєзнавства. — К., 1980. — С. 24.
- 4 Там само. — С. 25.
 - 5 Шевченко Ф. П. Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами // Тези доповідей Другої Української республіканської конференції з історичного краєзнавства. — К., 1982. — С. 4.
 - 6 Шевченко Ф. П. О структуре, содержании и принципах создания III тома Национального атласа УССР “История украинского народа и Украинской ССР” // Комплексное картографирование Украинской ССР // Материалы III наук. конф. по комплексному картографированию УССР. — К., 1970. — Вып. 1. — С. 21–25; Шевченко Ф. П. Гл. III. Историческая география (Л. В. Молодчиков, Ф. П. Шевченко // Вспомогательные исторические дисциплины: историография и теория. — К., 1988. — С. 53–62.
 - 7 Шевченко Ф. П. Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами. — С. 43.
 - 8 Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. — К., 2003. — С. 357.
 - 9 Цит. за Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. — К., 2003. — С. 357.
 - 10 Шевченко Ф. П. Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами. — С. 45.
 - 11 Шевченко Ф. Підпільна комуністична преса Буковини // Радянська Буковина. — 1941. — 5 травня.
 - 12 Beck E. Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukovina. — V. I–II. — München, 1996.
 - 13 Найбільш яскраво така позиція прослідковується в таких працях історика: Шевченко Ф., Гриценко І. Прагнення населення Буковини до возз'єднання з Україною в складі Російської держави // Український історичний журнал. — 1983. — № 10. — С. 86–93; Шевченко Ф. Вклад Буковини в загальноукраїнський історичний процес // Тези доповідей міжвузівської наукової конференції присвяченої 25-річчю возз'єднання Північної Буковини з Українською РСР. 21–25 вересня 1965 р. — Чернівці, 1965. — С. 56–58.
 - 14 Глуговський А. До питання про історіографію Буковини // Український історичний журнал. — 1967. — № 7; Глуговський А., Компанієць І. Проти буржуазної фальсифікації історії Буковини // Комуніст. — 1968. — № 1. — С. 37–42; Цыпко К. К вопросу историографии Буковины // Научный ежегодник Черновицкого государственного университета за 1957 год. — Черновцы, 1958. — С. 79–82.
 - 15 Шевченко Ф. Лук'ян Кобилиця. З історії антифеодальної боротьби селянства Буковини в першій половині XIX ст. — К., 1958. — С. 4.
 - 16 Шевченко Ф. Революція в Росії і Буковині в 1917–1918 рр. // Вопросы истории. — 1947. — № 10. — С. 65–80.
 - 17 Кордуба М. Переворот на Буковині // Літературний вісник. — Львів, 1923. — Кн. 9. — С. 136–137.
 - 18 Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст.: Зб. док. / Упоряд. Ф. Шевченко. — К., 1949.
 - 19 Апанович О. Федір Павлович Шевченко: історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, Людина // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. — Т. 1. Джерела. — К., 2004. — С. 21.
 - 20 Лавров П. Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст. // Більшовик України. — 1949. — № 7. — С. 72–76; Жовтневий К. Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст. // Радянська Буковина. — 1949. — 14 серп.; Миллер П. Крестьянское движение в Буковине в 40-х гг. XIX в. // Вопросы истории. — 1950. — № 9. — С. 126–131; Ткаченко Н. Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст. // Советская книга. — 1950. — № 10. — С. 74–75.
 - 21 Шевченко Ф. Лук'ян Кобилиця // Вісник АН УРСР. — 1951. — № 10. — С. 52–63.
 - 22 Розклад феодально-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (в кінці XVIII–XIX ст.) // Нариси з історії Північної Буковини. — К., 1980. — Розділ 5.
 - 23 Шевченко Ф. Буковина у відображенні журналу “Західна Україна” (1927–1933) // 50 років возз'єднання Північної Буковини, Хотинського, Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з УРСР. — К., 1990. — С. 120–122.

- 24 Шевченко Ф. Богдан Хмельницький на Поділлі // Тези доповіді Шостої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. — Вінниця, 1988. — С. 16–18; Його ж. Формування та склад козацьких полків на східному Поділлі під час визвольної війни 1648 — 1654 рр. // Третя Вінницька історико-краєзнавча конференція. — Вінниця, 1985. — С. 63; його ж: Адміністративно-територіальний устрій Поділля під час визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. // Подільська історико-краєзнавча конференція. — К-Подільський, 1987. — С. 67–68.
- 25 Шевченко Ф. Шляхами Поділля // Тези доповідей Четвертої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. — Вінниця, 1986. — С. 60–61. За творчим задумом ця стаття відповідає, аналогічному типу дослідження на матеріалах Полісся: Wyslouch S. Dawne drogi Polesia: ze studiujw nad historia gospodarczą Polesia w 16–18 ww. // Ateneum Wileński. — 1937. — Т. 12. — S. 120–148.
- 26 Шевченко Ф. Подоляни в Київській колегії та академії // Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Хмельницький, 1965 — С. 50–53.
- 27 Шевченко Ф. П. Закарпатці — студенти Київської академії 18 ст. // Український історичний журнал. — 1965. — № 6. — С. 95–98.
- 28 Шевченко Ф. П. Серби і болгари в українському козацькому війську 17–18 ст. // Питання історії та культури слов'ян. — К., 1963. — Т. 1. — С. 67–86; Його ж Армяне в украинском казацком войске // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. — Єреван, 1962. — С. 21–22; його ж: Грузини в Войске Запорожском // Объединённая научная сессия по истории грузинско-украинских отношений. Тбилиси, 1967. — С. 8–11; Його ж. Участь представників різних народів у визвольній війні 1648–1654 рр. на Україні // Український історичний журнал. — 1978. — № 11. — С. 10–22; Його ж. Румуни в українському козацькому війську у 17–18 ст. // Міжнародні зв'язки України. — 1993. — Т. 3. — С. 8–14.
- 29 Шевченко Ф. П. Реєстр Війська Запорізького 1649 р. — джерело історії козацтва на Україні // Історичні джерела та їх використання. — 1966. — Т. 2. — С. 23–34; Його ж. Передмова // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995. — С. 5–16.
- 30 Шевченко Ф. Місце Закарпаття в загальноукраїнському історичному процесі // Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття. — Ужгород, 1970. — С. 46, 47.
- 31 Шевченко Ф. П. Київ у перший рік після возз'єднання України з Росією // Український історичний журнал. — 1980. — № 2. — С. 54–64; Його ж. Київ у житті і діяльності Богдана Хмельницького // Український історичний журнал — 1981. — № 2. — С. 35–48; його ж: Етнічний склад населення Києва 18 ст. // Народна творчість і етнографія. — 1982. — № 3. — С. 26–34; його ж: Київ в економічних зв'язках Росії та України з балканськими країнами у 18 ст. // Економіка Радянської України. — 1982. — № 5. — С. 33–37; Його ж. Російські воєводи в Києві у 2 п. 17 ст. // Географічний фактор в історичному процесі. — К., 1990. — С. 110–119.
- 32 Київська область // Історія міст і сіл Української РСР. —
- 33 ронько П. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. Досвід. Проблеми. Перспективи. — К., 1994. — С. 8.

Y. Pinchuk, S. Baturina

Study of region in the works of Ukrainian historian F. Shevchenko (1914–1995)

Scientific and organizational activity of the Ukrainian soviet historian Feodor Shevchenko (1914–1995) in the area of historical study of a particular region is analyzed in the article. Explored works of scientist are devoted the study of history of different regions of Ukraine, theoretic-methodological articles with the analysis of place of the particular region study in the system of historical disciplines.

Key words: *scientific creative work, methodology, region studies, historiography.*